

контролю за діяльністю правління, всебічного захисту прав та прерогатив акціонерів, незалежності спостережної ради у визначенні стратегії товариства, затвердженні бізнес-планів та важливих господарських рішень, у призначенні членів правління, проведенні моніторингу діяльності тощо.

1. Коротков Э.М. Концепция менеджмента: – М.: Инжинирингово– Консалтинговая Компания «ДеКА», 1996. 2. Управление и корпоративный контроль в акционерном обществе: Практическое пособие / Под ред. Е.П. Губина. – М.: Юристъ, 1999. 3. Корпоративное управление в переходных экономиках: Инсайдерский контроль и роль банков: Пер. с англ. / Под ред. М. Аоки и Х.К. Кима. – СПб.: Лениздат, 1997., 4. Козаченко А.В., Воронкова А.Э., Коренев Э.Н. Основы корпоративного управления: Уч. Пособие. –М.: Издательство ВНУ, 2001. 5. Храброва И.А. Корпоративное управление: Вопросы интеграции. – М.: Альпина издательский дом, 1998. 6. Британський фонд Ноу-Хау, Управління акціонерним товариством (корпоративне управління в Україні): Посібник. – К.: Століття, 1999., 7. Ансофф И. Стратегическое управление: Пер. с англ. – М.: Экономика, 1989

УДК 339.13.025:658

Й.М. Петрович

Національний університет “Львівська політехніка“

ВИКОРИСТАННЯ ВИРОБНИЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ РИНКОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

© Петрович Й.М., 2002

Розглядаються питання використання виробничого потенціалу підприємства у складних умовах трансформаційних процесів, зроблено спробу оцінити і сформулювати напрями поліпшення і його віддачі.

Usage's of a enterprise manufacturing potential in difficulty conditions transformation process are regarded an issue, the attempt is made to give an estimation and to formulate directions of improvement and its recoil.

Економіка України функціонує в складних умовах ринкової трансформації. Основним завданням реалізації цього процесу є забезпечення належних умов для економічного зростання поліпшенням використання наявних виробничих ресурсів і всебічним застосуванням механізмів та інструментів сучасного менеджменту. Основні напрямки бажаних перетворень досить ґрунтовно висвітлені в сучасній економічній літературі та у багатьох урядових документах. Ґрунтовний аналіз наукових джерел і урядових документів показує, що в них висвітлюються досконало розроблені і апробовані на практиці в країнах з ринково розвинутою економікою методи і прийоми управління, які зроблено спробу адаптувати до умов становлення ринкових відносин в Україні. А звідси і відповідні результати, які свідчать про неспроможність національного менеджменту призупинити економічну стагнацію виробництва. За роки невдалої ринкової трансформації виробничий потенціал (ВП) зазнав значних втрат, а обсяг валового внутрішнього продукту (ВВП) скоротився майже на 2/3 до рівня 1990 р. Найбільшого зниження виробництва в обробній

промисловості зазнало машино- та приладобудування, а серед регіонів цей спад (понад 70 %) спостерігається у промисловості Львівської області і найменший – до 30 % – у Запорізькій.

В результаті дослідження встановлено, що цілий ряд провідних підприємств Львівщини при переході до ринку володіли сучасною технологією, виготовляли конкурентоспроможні вироби, мали добре розвинуту маркетингово-збутову та постачальницьку мережу. Однак вони втратили положення на ринку, зазнали економічної скрути, а деякі перестали існувати. Це значною мірою зумовлено тим, що більшість з них не впровадили потрібних інновацій в систему управління.

Наявні системи управління використанням ВП на підприємствах до цього часу не мають у своєму розпорядженні методів узгодження потужності і масштабу виробництва, не володіють інструментарієм і механізмами підвищення гнучкості ВП та методами його динамічної актуалізації.

Як показав проведений аналіз, підприємства дуже повільно модернізують свої системи управління – особливо діючі структури, методи та мотиваційні механізми. Це зумовило зниження конкурентоспроможності підприємств та їх продукції. Крім цього, несвоєчасне оновлення системи управління підприємством приводить до втрати конкурентних переваг і зміни його положення на ринку. Разом з тим необхідно мати на увазі і те, що трансформаційні перетворення в економіці України відбуваються в умовах недостатньої підготовленості керівництва різних рівнів до роботи в перехідному періоді до ринку, недорозвинутістю корпоративного управління, вкрай незадовільного державного регулювання економічних процесів та дії недосконалих мотиваційних механізмів, а це також суттєво позначилось на зниженні рівня використання виробничого потенціалу підприємств. Особливо виразно вплив цих факторів проявився з переходом від галузевого до функціонального управління промисловістю.

Аналіз практики господарювання в Україні показує особливо різке зниження цього ВВП на підприємствах колишнього воєнно-промислового комплексу. Принагідно зазначимо, що не досягнуто і очікуваних результатів від конверсії, не набрали бажаного поширення технології військового та подвійного застосування для виробництва цивільної продукції. Слід звернути також увагу на ще одну важливу сторону. Так, зміна та розширення видів форм власності внаслідок приватизації не супроводжувались відповідним розвитком організаційної культури та ефективного корпоративного управління, що лише загострило кризові процеси в економіці. Тут доречно зазначити, що це найбільш виразно проглядається в поглибленні диференціації рівнів соціально-економічного розвитку окремих регіонів України. У зв'язку з цим спостерігається зростання напруженості у відносинах “регіон – центр”.

Характерним є дедалі більше посилення диференціації рівнів розвитку економіки регіонів, про що свідчить динаміка показника створеної валової доданої вартості (ВДВ). Найвищий показник ВДВ має Донецька область, далі – м. Київ, Дніпропетровська, Харківська, Запорізька області, найнижчий – група областей аграрного профілю – Волинська, Кіровоградська, Закарпатська, Тернопільська, Чернігівська. Тобто сформувались лідери розвитку економіки, серед яких пріоритетні місця займають Донецька, Луганська, Харківська, Дніпропетровська, Запорізька, Одеська та Львівська області і м. Київ. Значно низькі показники в своєму економічному розвитку мають області, в структурі господарства яких переважає сільське господарство. У зв'язку з тим утверджується думка про те, що в перспективі такий розподіл у рівнях економічного

розвитку регіонів збережеться, оскільки зазначений поляризований розвиток є характерною тенденцією формування і функціонування регіональних виробничих систем. Навіть більше того, в літературі зроблено спробу обґрунтувати висновок про те, що територіальна диференціація регіонів є “об’єктивним процесом”, який зумовлює виділення в економічному просторі центрів і периферії. Вона посилюється в міру імплантації нововведень, насамперед, у техніку, технологію, виробництво. Отже, рівень розвитку регіону прямо пов’язується з їх інноваційним потенціалом і, в першу чергу, підприємств провідних галузей, а в широкому розумінні – з інноваційним кліматом у регіоні та державі. На наш погляд, в Україні до цього часу не створено потрібні організаційно-економічні і мотиваційні механізми, котрі забезпечили б активізацію інноваційного процесу у високотехнологічних виробництвах, обробній промисловості, сфері послуг, сільському господарстві, у науці і освіті. Тим часом багато говориться, в тому числі і на високому державному рівні, про перехід на інноваційну модель розвитку економіки країни.

Однак реальний стан речей пов’язаний з інноваційними процесами на промислових підприємствах вимагає кардинальних змін і різкого поліпшення. Йдеться про прискорення темпів технічного переоснащення підприємств, впровадження сучасних прогресивних технологій з тим, щоб забезпечити конкурентоспроможність підприємств та їх продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках, докорінно змінити систему управління виробництвом. Саме зазнавши відставання у цьому напрямку багато підприємств втратили положення на ринку, опинились на межі банкрутства, а деякі перестали зовсім існувати. Серед таких підприємств насамперед можна назвати ВАТ “Концерн “Електрон”, завод “Львівприлад”, ВАТ “ЛАЗ”, котрі займали на ринку панівне і навіть за деякими видами виробів монополіне становище. Наприклад, ВО “Львівський завод автотранспорту” (повний монополіст в СРСР), Львівське ВО “Кінескоп” (монополіст в Україні) збанкрутували і перестали існувати, а колишній монополіст ВО “Львівсільхіммаш” ледве функціонує у зв’язку з тим, що до цього часу не модернізував свою продукцію відповідно до потреб навколишнього середовища і попиту заново сформованого ринку.

В умовах трансформаційних процесів важливого значення набуває удосконалення процесів вертикальної інтеграції виробництва, впровадження прогресивних форм його організації, відпрацювання методичних питань конструктивної взаємодії великих і малих організаційних формулювань в рамках єдиних та споріднених технологічних комплексів при різних формах власності, які є важливими факторами у інтенсифікації використання та оновлення ВПП підприємств регіону.

Суттєву роль у вирішенні проблем вдосконалення управління процесом інтенсифікації та оновлення ВПП регіону могли б відіграти установи Національної академії наук України та вищі навчальні заклади наданням методичної допомоги підприємствам у підвищенні кваліфікації і атестації працівників сфери управління усіх рівнів, пошуку актуальних інновацій, розробці та експертизі проектних рішень, їх обґрунтуванні і захисті перед відповідними інституціями для вирішення проблем інноваційного розвитку та забезпечення цього процесу інвестиційними ресурсами, впровадження ефективних форм децентралізації повноважень і відповідальності, розвитку форм інтеграції для подолання бар’єра недостатніх масштабів діяльності в умовах глобалізації економіки.

Значне зниження рівня використання виробничого потенціалу підприємств посилилось з переходом від галузевого до функціонального управління промисловістю.

Цьому сприяло зниження рівня вимог до керівників підприємств державної власності з боку відповідних міністерств і відомств. Так, на початку XXI ст., рівень використання виробничого потенціалу великих підприємств обробної промисловості Львівщини становить в середньому 10 – 20 %, зокрема і на таких підприємствах монополістах, як ДП “Львівприлад“. Принагідно зауважимо, що звітні дані про стан використання виробничої потужності, як кількісного вимірника виробничого потенціалу не можуть бути оцінені однозначно. Причина полягає в тому, що у доступній інформації в одних випадках йдеться про використання проектної виробничої потужності, в інших – ефективної, в окремих випадках – профільної і т.ін. Наприклад, зарубіжні вчені вважають за необхідне використовувати також поняття “тип виробничої потужності“ як характеристику її цільового призначення. Можна погодитись з тим, що для оцінки стану використання виробничого потенціалу доцільно визначення таких показників: 1) ефективність ВП як відношення реального випуску до ефективної виробничої потужності; 2) навантаження на ВП, яке характеризується відношенням реального випуску до проектної потужності. Але цього недостатньо, оскільки вказані показники оцінки не розкривають стану збереженості виробничого потенціалу і можливості його використання у сучасних умовах.

Хоч поняття ефективної виробничої потужності враховує певні умови, при яких випуск продукції буде максимальним, але при цьому не передбачається оцінка стану збереженості і можливості приведення до експлуатаційної готовності окремих складових ВП, а це ставить під сумнів його ефективне використання. Тому на даному етапі господарювання назріла необхідність визначати можливість актуалізації виробничого потенціалу виділенням із всієї сукупності виробничих ресурсів тієї їх частини, яка: 1) взагалі на даний момент може бути використана без реновації; 2) дає можливість організувати випуск на них інших виробів, а не тих, які передбачені проектом. У зв'язку з тим виникла потреба обґрунтування методичних підходів до кількісного визначення рівня можливої актуалізації ВПП та розробки стратегії його використання.

Крім оцінки можливостей актуалізації ВПП, потрібно також оцінити його здатність швидко адаптуватись до змін навколишнього середовища, тобто до переходу на випуск іншої продукції відповідно до нових вимог споживачів. Це зумовлює необхідність обґрунтування методів оцінки гнучкості ВПП як його здатності без особливих труднощів перейти на випуск нових продуктів. Такий підхід дає змогу комплексно оцінити стан виробничого потенціалу, його збереженість, можливість швидко змінюватись під впливом вимог навколишнього середовища.

Отже, підвищення рівня ефективності використання ВПП в сучасних умовах можливе лише завдяки впровадженню комплексу заходів, спрямованих на модернізацію діючих механізмів управління промисловості.

1. Україна в цифрах – 2001/Держкомстатистики України. – К., 2002 2. Статистичний щорічник України за 2000 рік Держкомстатистики України. – К., 2001 3. Герасимчук М. Тенденції розвитку промисловості України на сучасному етапі // Економіка Україн. – 2002. – № 9. – С. 24 – 28